

PROTECȚIA DREPTURILOR OMULUI ÎN CONTEXTUL CONFLICTELOR ARMATE – ASPECTE SOCIO-JURIDICE ȘI CÂTEVA REFLECȚII

DARIE CRISTEA*
VALERIU FÎRȚALĂ**

Abstract. *The purpose of this paper is to present, for the interested reader, some reflections on the issue of human rights protection in the context of (post)modern armed conflicts. The recent conflict in Ukraine bears the socio-political and legal features of both types of wars – modern and postmodern. The concern of the (post)modern international system for human rights is being put, for the first time in many years, in Europe, in the face of a ‘classic’ scale war. This brought a theoretical shock and a change of paradigm. For the last 20 years, Western analysts have been talking about the changes in the nature of war, or in the functions of the military, and „prophesied“ a better degree of protection for civilians from the direct and indirect effects of armed conflicts.*

Keywords: *Ukraine; armed conflicts; human rights; war crimes; crimes against humanity*

Nu există conflict armat (sau chiar conflict politic, în sensul dur al termenului) în care să nu se pună problema încălcării drepturilor omului. De altfel, este și absurd să crezi că poate exista un conflict deschis care să nu afecteze drepturile populației civile. Ca în orice dezbatere în același timp sociologică, politologică, juridică și de relații internaționale, terminologia este o variabilă-cheie. Dacă vorbim despre *crime de război*, încadrăm teoretic și juridic mai corect această crimă colectivă în contextul unui tip de interacțiune între două state. Un concept precum *crimele împotriva umanității* acoperă și situația în care incriminăm, de exemplu, crima unui regim politic împotriva propriei populații, împotriva unei minorități, nu doar un război între două state sau un război civil între părți bine determinate.

* Prodecan, conferențiar universitar, doctor în Sociologie, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București; CS III, ISPRI – Academia Română.

** Lector universitar, doctor în Sociologie, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București.

Organizațiile din sistemul ONU operează, atât la nivel conceptual-juridic, cât și în analiza și intervenția în diferite situații concrete, cu distincția între patru concepte: *genocid*, *crime împotriva umanității*, *crime de război*, *epurare etnică*.¹ Desigur, o abordare mai corectă față de victime, dar mai greu de exploatat juridic, este cea centrată pe ideea de urmărire a oricăror încălcări ale drepturilor omului în contextul unui conflict armat sau al violenței politice. De altfel, literatura de specialitate a evoluat în ultimii 20 de ani cam înspre această zonă, trend întreținut și de viziunea optimistă asupra unui sistem internațional mai degrabă liberal decât de tip realist. Un sistem lipsit de provocări și polarizări militare majore, chiar dacă erau multe nuanțe privind gradul de control pe care SUA îl puteau avea asupra lui.²

Ce s-a întâmplat în 2014-2015 și s-a clarificat ulterior, în 2022, ne-a schimbat definitiv și imaginea asupra sistemului, întorcându-ne cumva în a doua jumătate a Războiului Rece. Aceasta, după peste 20 de ani în care teoria RI și studiile de securitate ne asiguraseră că, după Iugoslavia, un dezastru uman similar nu mai putem vedea în Europa și în niciun caz un război între două țări diferite.

Vom enumera pe scurt în continuare câteva elemente conceptuale și juridice privind drepturile omului în contextul războiului și vom completa cu un comentariu privind capacitatea comunității internaționale de a sancționa crimele de război aduse de invazia rusă în Ucraina.

Nu este scopul acestui articol să inventarieze sau să realizeze tipologii ale încălcărilor drepturilor omului în contextul războiului din Ucraina. Există o multitudine de autorități, organizații internaționale, organizații neguvernamentale sau instituții de presă care colectează date în acest sens. Pe noi ne interesează logica socio-politică din spatele logicii juridice, prima compromițând de multe ori în istoria recentă pedepsirea crimelor de război și împotriva umanității la adevărata lor amplitudine.

Elemente generale privind protecția drepturilor omului care pot fi afectate în contextul conflictelor armate

Principiile de bază ale ocrotirii ființei umane prin protecția legală a drepturilor omului, reglementate în *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, sunt general valabile, indiferent de contextul socio-politic, economic sau militar la care ne putem raporta. Drepturile omului, care sunt vizate în mod deosebit în contextul războiului, sunt preluate și reglementate (prin raportarea la complexitatea relațiilor socio-politice și juridice afectate de război) de prevederile dreptului internațional umanitar, aplicabil oricărui tip de conflict armat și tuturor părților implicate.

Încălcarea acestor norme atrage răspunderea juridică (distingându-se în mod deosebit, prin gravitate, răspunderea penală pentru crime de război). Nu este

¹ <https://www.un.org/en/genocideprevention/crimes-against-humanity.shtml#>

² Sintagma tipică la sfârșitul anilor '90 era „America, the Lonely Superpower“ – Huntington, Samuel P. Huntington, „The Lonely Superpower“, *Foreign Affairs*, vol. 78, no. 2, 1999, pp. 35-49. *JSTOR*, <https://doi.org/10.2307/20049207>, accesat la 12 februarie 2023.

justificativ (ca instrument de apărare) sistemul de valori invocat de atacator, în baza căruia acesta și-ar putea explica, eventual, încălcarea drepturilor omului.

Conform *Declarației Universale a Drepturilor Omului*, din 10 decembrie 1948:

„(1) Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de altele în spiritul fraternității.

(2) Fiecare om se poate prevala de toate drepturile și libertățile proclamate în prezenta declarație fără nici un fel de deosebire ca, de pildă, deosebirea de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, de origine națională sau socială, avere, naștere sau orice alte împrejurări. În afară de aceasta, nu se va face nici o deosebire după statutul politic, juridic sau internațional al țării sau al teritoriului de care ține o persoană, fie că această țară sau teritoriu sunt independente, sub tutelă, neautonome sau supuse vreunei alte limitări de suveranitate.

(3) Orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale“.³

De asemenea, în articolele 5 și 14 ale *Declarației* sunt prevăzute următoarele:

„(5) Nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante. (...)

(14) 1. În caz de persecuție, orice persoană are dreptul de a căuta azil și de a beneficia de azil în alte țări.

2. Acest drept nu poate fi invocat în caz de urmărire ce rezultă în mod real dintr-o crimă de drept comun sau din acțiuni contrare scopurilor și principiilor Organizației Națiunilor Unite“.⁴

Adoptarea, în 1948, a *Declarației Universale a Drepturilor Omului*, constituie un moment esențial pentru stabilirea fermă a temeliei principiilor și reglementărilor ocrotirii ființei umane, prin norme de drept internațional, într-o perioadă profund marcată de ororile celui de-al Doilea Război Mondial, ale cărui ecouri erau încă prezente. În chiar preambulul *Declarației* se precizează că „ignorarea și disprețuirea drepturilor omului au dus la acte de barbarie care revoltă conștiința omenirii.“ În consecință, respectarea drepturilor omului constituie un deziderat la fel de important, deopotrivă în context de pace sau de conflict armat; cum cele mai grave încălcări ale acestor drepturi sunt în general săvârșite în perioadele de război, adoptarea *Declarației* devenea un imperativ cerut în primul rând de efectele războiului recent încheiat.

Norme imperitive care protejează drepturile omului sunt mai presus de sistemele de valori subiective ale celor care sunt subiecte ale raporturilor juridice. De ce e important? Pentru că aceste subiecte ale raporturilor juridice, prin raportare la percepția societății căreia îi aparțin despre conduita socială, ar putea considera că anumite acțiuni sunt considerate inadmisibile din punct de vedere

³ Organizația Națiunilor Unite, *Declarația universală a drepturilor omului* din 10 decembrie 1948, Publicată în Broșura din 10 decembrie 1948, art. 1-3.

⁴ *Ibidem*, art. 5 și 14.

legal și moral de către cei din jur, fiind dezaprobat⁵ într-un context social normal, dar pot fi considerate adevărate virtuți și acte de vitejie în contextul războiului, dacă percepția societății căreia îi aparțin combatanții se schimbă, aprobând ceea ce până atunci dezaprobase moral și legal. Principiile și reglementările privind protecția internațională a drepturilor omului, preluate în dreptul internațional umanitar, se remarcă tocmai prin permanența și valabilitatea lor în situații în care ar exista riscul înlăturării lor sub pretextul conflictelor armate, aceste principii fiind opozabile beligeranților, încălcarea lor fiind sancționată de tribunale penale internaționale.

Protecția drepturilor omului afectate de conflicte armate, conform Convenției de la Haga (1907)

În ceea ce privește calitatea de beligerant, *Regulamentul privitor la legile și obiceiurile războiului terestru, de la Haga, 18 octombrie 1907*, precizează:

„Art. 1. Legile, drepturile și datoriile războiului nu se aplică numai armatei, ci și milițiilor și corpurilor de voluntari care îndeplinesc următoarele condiții:

1. Sunt conduși de o persoană răspunzătoare pentru subordonații ei;
2. Au un semn distinctiv fix și ușor de recunoscut de la distanță;
3. Poartă armele la vedere;
4. Se conformează în operațiunile lor legilor și obiceiurilor războiului.

În țările în care milițiile sau corpurile de voluntari alcătuiesc armata sau fac parte din ea, acestea sunt cuprinse sub denumirea de *armată*“.⁶

Răspunderea persoanei conducătoare pentru subordonații ei exclude încercarea conducătorilor grupurilor de luptători beligeranți de a fi exonați de răspundere pentru comportamentul ilegal, abuziv (culminând chiar cu crime de război) al subordonaților, motivând indisciplina și acțiunea arbitrară a acestora. Mai mult decât atât, *Regulamentul* extinde răspunderea juridică în sens ascendent, mergând până la decidenții guvernamentali, precizând că, în caz de capturare, „prizonierii de război sunt în puterea guvernului inamic și nu a indivizilor sau a corpurilor care i-au capturat.“⁷ Astfel, tratamentul care încalcă drepturile omului și dreptul internațional umanitar privitor la prizonierii de război, nu atrage doar răspunderea juridică a soldaților, ci angrenează și răspunderea comandanților și a decidenților la nivel statal, care fie au tolerat, fie chiar au încurajat indirect, discret, conduite abuzive, ilegale ale subordonaților.

De asemenea, *Regulamentul* prevede că „beligeranții nu au un drept nelimitat în privința alegerii mijloacelor de a vătăma pe inamic.“⁸ Interdicțiile care limitează la modul general acțiunile beligeranților vizează în mod deosebit folosirea armamentului care determină vătămări inutile la nivel populațional, folosirea elementelor chimice sau bacteriologice, distrugerea sau sechestrarea proprie-

⁵ Philippa Foot, 2002, *Virtues and Vices and Other Essays in Moral Philosophy*, New York, Oxford University Press Inc., p. 159.

⁶ *Regulamentul privitor la legile și obiceiurile războiului terestru*, Haga, 18 octombrie 1907, art. 1.

⁷ *Ibidem*, art. 4.

⁸ *Ibidem*, art. 22.

tăților inamice (fără a fi impuse de nevoile războiului), atacarea zonelor care nu sunt apărate, jaful, asedierea și bombardarea valorilor de patrimoniu, a clădirilor destinate cultelor, artelor, științelor și binefacerii, a monumentelor istorice, spitalelor și locurilor de adunare pentru bolnavi și răniți, cu condiția ca aceste clădiri să nu fie întrebuițate în același timp într-un scop militar. Și în acest context, răspunderea juridică este a comandantului trupelor de atac, obligat să ia toate măsurile pentru nu permite și pentru a preîntâmpina astfel de încălcări ale prevederilor actelor normative internaționale, fiind obligat să facă tot ce depinde de el spre a preveni autoritățile, înainte de începerea bombardamentului, iar pe parcursul asediului sau bombardamentului, având obligația de a supraveghea respectarea limitelor și a interdicțiilor impuse de normele dreptului internațional umanitar, având răspunderea conducerii trupelor din subordine.⁹

În afara acestor interdicții cu caracter general, pot exista și alte limitări sau interdicții prevăzute în convenții speciale.

Protecția drepturilor omului afectate de conflicte armate, după Convențiile de la Geneva (1949)

Aplicabilitatea acestor acte normative începe odată cu debutul oricărui conflict sau ocupații militare și încetează la terminarea generală a operațiunilor militare. În cuprinsul actelor normative se face o distincție clară între forțele militare angrenate în conflict, pe de-o parte, și populația civilă, împreună cu bunurile patrimoniale ale acesteia, pe de altă parte. Sunt prevăzute măsuri speciale de protecție a răniților, bolnavilor, a persoanelor civile care nu participă la conflict și a copiilor, alături de spitale, zone și localități sanitare, împotriva cărora sunt interzise atacurile militare. De asemenea, transporturile de răniți și bolnavi civili, de infirmi și lăuze, efectuate pe uscat în convoaie de vehicule și trenuri-spitale sau pe mare, de vase afectate acestor transporturi, vor fi respectate și protejate în același fel ca și spitalele, iar aeronavele folosite exclusiv pentru transportul răniților și bolnavilor civili, infirmilor și lăuzelor sau pentru transportul personalului și al materialului sanitar nu vor fi atacate, ci vor fi respectate dacă vor zbura la înălțimile, orele și pe rutele convenite în mod special, de comun acord, între toate părțile în conflict interesate.¹⁰ Transporturile de provizii medicale, hrană și îmbrăcăminte sunt, de asemenea, protejate.

Încălcarea acestor norme de drept internațional umanitar îmbracă, de cele mai multe ori, forme indirecte, prin invocarea erorilor tehnice de localizare și identificare a obiectivelor militare/civile, fiind atacate și distruse, în mod intenționat spitale, școli, cartiere rezidențiale, grupuri de civili necombatanți, copii, convoaie cu ajutoare sanitare etc.

Tocmai pentru a înlătura folosirea unor astfel de argumente justificative, prevederile *Protocolului Adițional Nr. 1 din 10 iunie 1977 la convențiile de la*

⁹ *Ibidem*, art. 23-28.

¹⁰ *Convenția de la Geneva, din 12 august 1949, privitoare la protecția persoanelor civile în timp de război*, Publicată în Broșura din 12 august 1949, art. 14-22.

Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale sunt foarte clare: „Operațiunile militare trebuie să fie conduse cu grija permanentă de a proteja populația civilă, persoanele civile și bunurile cu caracter civil, iar în ceea ce privește atacurile, cei care decid sau pregătesc un atac trebuie să facă tot ceea ce este practic posibil pentru a verifica dacă obiectivele de atac nu sunt nici persoane civile, nici bunuri cu caracter civil și nu beneficiază de o protecție specială, ci că acestea sunt obiective militare, să ia toate măsurile de precauție posibile, din punct de vedere practic, în ceea ce privește alegerea mijloacelor și metodelor de atac, în vederea evitării și, în tot cazul, a reducerii la minimum a pierderilor de vieți omenești în cadrul populației civile, a rănirii persoanelor civile și a producerii de pagube la bunurile cu caracter civil, care ar putea fi cauzate incidental, să se abțină de la lansarea unui atac de la care se poate aștepta că va cauza, incidental, pierderi de vieți omenești în rândurile populației civile, rănirea persoanelor civile, pagube în bunuri cu caracter civil sau o combinație a acestor pierderi și pagube care ar fi excesive în raport cu avantajul militar concret și direct așteptat”.¹¹

Percepția despre răspunderea juridică legată de deciziile și acțiunile din timpul operațiunilor militare este influențată de modul în care combatanții consideră că sunt implicați într-un război drept sau nedrept.

Este dificil de configurat existența unei instituții care să poată stabili cu precizie care sunt toate resorturile declanșatoare ale conflictelor militare și să cunoască toate deciziile și acțiunile militare, stabilind astfel cu exactitate aria acțiunilor și vinovăția mai mare a combatanților nedrepți.¹² Specificul reglementărilor dreptului internațional umanitar este tocmai acela de a stabili obligația respectării drepturilor omului de către decidenți și combatanți, chiar în timpul desfășurării conflictelor armate, războiul nefiind o scuză pentru încălcarea acestor prevederi și pentru crime de război.

Protecția drepturilor omului în cazul conflictelor armate actuale. Cazul Ucrainei

Pentru perioadele conflictelor armate, impactul social și mediatic major este dat de atrocitățile directe și imediate ale războiului. Complexitatea efectelor conflictelor armate asupra populației și asupra bunurilor acesteia depășește însă cu mult sfera acută vizată direct de evenimentele din teatrele de operațiuni. Se remarcă în mod deosebit efectele imediate, dar și pe termen mediu și lung ale războiului, referitoare la sănătatea fizică și psihică a populației, la pierderi ale locuințelor și ale altor bunuri de strictă necesitate, la pierderea locurilor de muncă, la perspective socio-demografice negative și la dificultăți majore privind acordarea serviciilor de asistență medicală și socială.

¹¹ Protocol Adițional Nr. 1 din 10 iunie 1977 la convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, Publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 68 din 14 mai 1990, art. 57.

¹² J. McMahon, „War crimes and immoral action in war”, în R.A. Duff *et al.* (eds.), *The constitution of the criminal law*, Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 19.

Sunt relevante concluziile unui studiu legat de impactul pierderilor de război ale populației ucrainene asupra sănătății lor psihologice și fizice.¹³ De asemenea, literatura de specialitate subliniază faptul că traumelor refugiaților de război li se adaugă și factori economici post-migrație, care prelungesc acest impact negativ asupra lor.¹⁴ Însă, chiar dacă paleta efectelor războiului este foarte complexă, este dificil de stabilit și de cuantificat exact, în toate cazurile, *cine și pentru ce* răspunde, pe de-o parte, unele efecte fiind indirecte și inerente oricărei crize (sănătatea fizică și psihică a populației, precum și șocurile economice putând fi influențate și de catastrofe naturale, pandemii etc., fără a putea fi puse neapărat pe seama unei persoane considerate vinovate), iar pe de altă parte, multe efecte negative indirecte ale conflictelor armate sunt rezultatul implicit al specificului războiului, din nou, fără a se putea stabili exact vreo vinovăție a unei persoane (mobilizarea generală care transferă resursa umană din activitățile economice obișnuite în activități militare, stresul legat de riscurile privind sănătatea, viața și bunurile, trecerea la economia de război etc., măsuri care afectează populația, dar pe care le iau toate statele implicate în conflictele armate, nu doar invadatorii).

În raporturile juridice civile, este des invocată *culpa in eligendo* („culpa în alegere“), actele sau faptele imputabile persoanei împuternicite având consecințe directe și asupra persoanei (fizice sau juridice) care a făcut o alegere greșită privind desemnarea acestei persoane nepotrivite pentru anumite raporturi juridice. Este dificil de transferat acest principiu al răspunderii, *mutatis mutandis*, în zona deciziilor politico-militare referitoare la alegerea combatanților trimiși în teatrele de operațiuni. Aceștia au obligația legală de a se conforma ordinului de mobilizare și ordinelor superiorilor, dar dincolo de acest cadru legal general, conduita socială concretă, zilnică, a acestora, poartă inevitabil amprenta personalității lor și a mediului social în care aceștia au trăit înainte de a fi mobilizați în conflictele armate. Astfel, conduita ilegală, abuzivă, chiar conduitele antisociale extrem de grave ale acestor combatanți sunt rezultatul conduitei sociale specifice lor în viața cotidiană, anterioară mobilizării. Putem observa astfel un efect de conduită socială a combatanților ce încalcă flagrant drepturile omului și dreptul internațional umanitar, dar fără să fie activată răspunderea comandanților, nefiind imputabilă nici celor care i-au mobilizat în conflicte armate, mobilizarea fiind o obligație generală, fără un astfel de criteriu de selecție (anticiparea conduitei sociale în teatrele de operațiuni), cu toate că în unele situații, conduita flagrant antisocială a combatanților este previzibilă încă de la înrolare.

Pentru Europa, un termen de comparație cu actualul război din Ucraina ar fi războiul din fosta Iugoslavie, din anii '90. Desigur, cu accentele de rigoare, inclusiv cele induse de modul în care relațiile internaționale au evoluat sau par să fi evoluat pe continentul nostru până în anii 2020.

¹³ Oleg Kokun, „The Ukrainian Population’s War Losses and Their Psychological and Physical Health“, *Journal of Loss and Trauma*, Taylor & Francis online, 2022, <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2136612>, accesat la 12 februarie 2023.

¹⁴ M. Bogic, A. Njoku, S. Priebe, „Long-term mental health of war-refugees: a systematic literature review“, *BMC International Health Human Rights*, 15, 29/2015, <https://doi.org/10.1186/s12914-015-0064-9>.

Unii analiști au comentat și asupra faptului că nu avem *de jure* o stare de război între Rusia și Ucraina, nu atât din cauza modului în care partea rusă și-a „botezat” agresiunea, referindu-se la ea oricum altfel decât la un război, cât din cauza lipsei unei declarații de război. În Ucraina asistăm la un război cât se poate de clasic, chiar dacă e dus inclusiv cu mijloace tehnologice moderne. Întrebarea este însă alta: lipsa declarației de război agravează agresiunea despre care discutăm sau oferă agresorului o variantă de retragere?

Istoria conflictelor armate postmoderne arată o cvasiunanimitate a situațiilor în care nu există traseul clasic *casus belli* – declarație de război. Inclusiv intervenții legitime, împotriva unor regimuri dictatoriale/brutale etc. s-au făcut în afara unei declarații formale de război, în afara unui mandat ONU etc. Este exact formatul pe care agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei încearcă să îl pună în scenă.

Mai mult, este folosit cu abilitate contextul creat după evenimentele din 2014. Actualul conflict militar ruso-ucrainean a fost precedat de anexarea Crimeei de către Rusia în 2014 și de conflictul militar local în curs între separatiștii pro-ruși și armata ucraineană în regiunea de est a țării. Aceste două evenimente au afectat în mod semnificativ țara și cetățenii ei, ducând inclusiv la o anumită polarizare valorică. O astfel de diviziune a afectat autoidentificarea națională și individuală, inducând, după 2014, și tensiuni grave între ucraineni și etnicii ruși din anumite zone ale țării.¹⁵

E un mic paradox al utilizării războiului în relațiile internaționale din vremea noastră. Înainte, războiul fără *casus belli* și declarație era considerat un atac necavaleresc și lipsit chiar și de legitimitatea pe care o poate avea războiul (greu de definit și aceea). Astăzi, un atac cu o anumită magnitudine, bine gândită strategic, e considerat un semnal că intervenția rezolvă o problemă punctuală, că nu e îndreptată împotriva „poporului” (deși oamenii simpli sunt victima sigură și tipică, întotdeauna), ci a regimului politic și agenților acestuia (această ultimă categorie fiind greu de definit clar de la un punct încolo, mai ales în cazul statelor cu armată bazată pe conscripție, a regimurilor politice care înregimentează mari părți ale populației în partide de masă/partidul unic etc.). Această situație vine și din faptul că astăzi, războiul, mai ales ideea de război la scară largă, este văzut ca o chestiune totuși nelegitimă și rămasă, ca interacțiune între state și populații, în urma vremurilor pe care sperăm că le trăim. Practic, o declarație de război ar sugera războiul cu un stat ca națiune/populație. O intervenție fără traseul clasic al declarației de război sugerează o decupare a răului și un conflict cu un stat reprezentat de lider/lideri, birocratie politică și militară, servicii loiale acestora, care se presupune că încalcă drepturile omului în interiorul sau în afara țării, pun o regiune în pericol etc. Un asemenea semnal arată opiniei publice că se vrea rezolvarea unei probleme legitime, cu cât mai puține victime și nu un război generalizat. Că impactul asupra populației civile scapă de sub control mereu (în unele cazuri mai mult decât în altele), e altă problemă.

¹⁵Anton Kurapov, Valentyna Pavlenko, Alexander Drozdov, Valentyna Bezliudna, Alexander Reznik, Richard Israelowitz, „Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel”, *Journal of Loss and Trauma*, 28:2, 2023, pp.167-174, DOI: 10.1080/15325024.2022.2084838.

Din păcate, argumentul acesta poate fi folosit și de state care fac o intervenție în ton cu așteptările opiniei publice mondiale, dar și de state care sunt pur și simplu agresoare.

Desigur, cum am văzut din secțiunile anterioare, legislația privind protecția drepturilor omului în diferite tipuri de conflicte e adaptată destul de bine acestor evoluții și funcționează și în afara conflictelor care nu sunt definite de toate părțile implicate strict ca un război, cu respectarea tuturor etapelor declarării acestuia. Practic, valorile sociale ocrotite de dreptul umanitar sunt mai importante decât contextul dat de existența sau nu a declarației de război, ceea ce este în linie cu standardele morale pe care le considerăm azi normale.

Așa cum războiul postmodern decupează „elita rea“ de populația nevinovată, și încredințarea/pedepsirea crimelor de război/crimelor împotriva umanității are propriul decupaj al responsabilităților. Critici sunt multe pentru modul în care modernitatea a pus în aplicare aceste principii: unii spun că s-au pedepsit lideri cu o vinovăție certă, dar sub aceștia nu s-au pedepsit o mulțime de personaje care au pus în aplicare crimele regimului, prevalându-se de obligații militare etc. Alte critici sunt tocmai din perspectivă opusă: incriminări punctuale, de mică anvergură, empirice, dar care au vizat executații mai mult sau mai puțin devianți și nu pe cei care au ordonat sau au făcut posibil contextul încălcării dreptului umanitar.

Actualul conflict armat din Ucraina aduce serioase provocări socio-juridice, politice și de securitate internațională, prin complexitatea multiplelor elemente de noutate privind încadrarea și sancționarea încălcărilor normelor de drept umanitar, în baza prevederilor din actele normative internaționale. Raționamente fundamentate pe ambiții politice expansioniste surclasează conduita bazată pe respectarea normelor juridice și a principiilor morale, prevederile tratatelor și convențiilor internaționale fiind considerate nu o obligație, ci un set de reguli subordonate deciziilor politico-militare arbitrare. Efectele negative incomensurabile ale conflictului militar asupra populației se produc oricum, indiferent de autodenunțarea agresiunii militare (pentru a crea dificultăți de încadrare și tipologizare) sau de justificări geopolitice, istorice sau de context social manipulat cu abilitate. Actele normative internaționale reglementează și sancționează orice astfel de încălcări ale drepturilor omului, contextul agresiunii militare sau argumente socio-politice nefiind acceptate.

Modul în care au fost sancționate cele mai cunoscute cazuri de crime de război în ultimii 30 de ani (deci ne referim la perioada de după Războiul Rece) nu a produs efecte majore în opinia publică mondială. Percepția publicului a fost aceea că, atunci când condamnările nu au vizat persoane simbolice (lideri politici, militari), s-au concentrat pe cazuri particulare. Multe conflicte, cert marcate de abuzuri teribile, nu au stârnit decât prea târziu interesul lumii occidentale și nu au ajuns suficient la cunoștința publicului. Desigur, nici nu se putea face altfel. Vorbim totuși de o activitate juridică. Cazurile vizate vor fi unele în privința cărora există un probatoriu cert. Faptul că războiul lasă în urmă dezastre, abuzuri și că agresiunea militară este absolut evidentă nu epuizează condițiile pentru ca un caz să fie trimis în fața instanțelor internaționale.

De pe la jumătatea anului trecut s-a vorbit mult în comunicate oficiale și în mass-media despre crimele de război/crimele împotriva umanității din Ucraina anului 2022. Este greu de spus câte dintre aceste cazuri vor ajunge ca atare în fața unei instanțe. Gravitatea lor este indiscutabilă, dar realitatea este că războiul în sine, ca tip de interacțiune, generează abuzuri teribile. Pentru a nu știm câta oară în istorie, Europa s-a crezut ferită, între 2000 și 2014, de acesta.

BIBLIOGRAFIE

- Bogic, M., A. Njoku, S. Priebe, „Long-term mental health of war-refugees: a systematic literature review“, *BMC International Health Human Rights*, 15, Nr. 29/2015, <https://doi.org/10.1186/s12914-015-0064-9>.
- Convenția de la Geneva, din 12 august 1949, privitoare la protecția persoanelor civile în timp de război*, publicată în Broșura din 12 august 1949.
- Convenția de la Geneva, din 12 august 1949, privitoare la tratamentul prizonierilor de război*, publicată în Broșura din 12 august 1949.
- Foot, P., *Virtues and Vices and Other Essays in Moral Philosophy*, New York, Oxford University Press Inc., 2022.
- Huntington, Samuel P., „The Lonely Superpower“, *Foreign Affairs*, vol. 78, no. 2, 1999, pp. 35-49, *JSTOR*, <https://doi.org/10.2307/20049207>.
- Kokun, O., „The Ukrainian Population’s War Losses and Their Psychological and Physical Health“, *Journal of Loss and Trauma*, Taylor & Francis online, 2022, <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2136612>.
- Kurapov, Anton, Valentyna Pavlenko, Alexander Drozdov, Valentyna Bezliudna, Alexander Reznik, Richard Isralowitz, „Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel“, *Journal of Loss and Trauma*, 28:2, 2023, pp. 167-174, DOI: 10.1080/15325024.2022.2084838.
- McMahon, J., „War Crimes and Immoral Action in War“, R.A. Duff *et al.* (eds.), *The Constitution of the Criminal Law*, Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Organizația Națiunilor Unite, *Declarația universală a drepturilor omului* din 10 decembrie 1948, publicată în Broșura din 10 decembrie 1948.
- Protocol Adițional Nr. 1 din 10 iunie 1977 la convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale*, publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 68 din 14 mai 1990.
- Regulamentul privitor la legile și obiceiurile războiului terestru*, Haga, 18 octombrie 1907.